

Õiguskantsler

Teie 11.02.2014 nr

Meie 26.08.2014 nr 7-4/140289/1403541

Seisukoht õigusrikkumise puudumise kohta Õiguskirjanduse võimaldamine vanglas

Lugupeetud

Pöördusite minu poole oma 11.02.2014 kaebusega, milles väitsite, et Tallinna Vangla ei ole andnud ammendavaid vastuseid Teie poolt tõstatatud küsimustele, mis puudutasid õiguslase kirjanduse väljastamist kinnipeetavatele.

Teatan, et olles tutvunud Teie pöördumise, justiitsministri vastusega minu teabe nõudmisele ja asjakohaste õigusnormidega, ei ole ma tuvastanud Teie õiguste rikkumist.

Järgnevalt selgitan Teile oma seisukohta.

1. Asjaolud ja menetluse käik

1.1 Teie kaebuse sisu

1. Viidates Tallinna Vangla 07.11.2013 vaideotsusele nr 5-15/13/32508-2, väitsite, et vangla ei ole sisuliselt vastanud Teie avaldustele, milles soovisite, et vanglateenistus tagaks Teile võimaluse kasutada erinevaid vangistus- ja karistusõigust puudutavaid raamatuid ning õpikuid (edaspidi ka õiguskirjandus või õiguslane kirjandus).

2. Teie pöördumisele lisatud materjalidest nähtub, et Te olete Tallinna Vanglalt taotlenud karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandeid ning vangistusõigust puudutavaid õpikuid, kuid neid vanglateenistus Teile väljastanud ei ole.

3. Kuigi Te väitsite oma kaebuses, et vanglateenistus ei ole Teie tõstatatud küsimust ammendavalt analüüsinud, selgitasin Teile saadetud menetlusteates¹, et Teie pöördumisele lisatud dokumentidest nähtub, et vanglateenistus on siiski õiguskirjanduse tagamist kinnipeetavale hinnanud. Seega ei ole alust väita, et vanglateenistus oleks jätnud Teie kaebused tähelepanuta ja/või neile vastamata. Seetõttu alustasin Teie kaebuse pinnalt menetlust uurimaks õiguskirjanduse kinnipeetavale tagamist vanglasüsteemis. Lisaks otsustasin uurida, kas ja kuidas

¹ Õiguskantsleri 28.02.2014 kiri nr 7-4/140289/1400964.

tagatakse kinnipeetavatele juurdepääs Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (edaspidi CPT) seisukohtadele. Nendele küsimustele vastuste saamiseks pöördusin teabe nõudmisega justiitsministri poole.²

1.2. Justiitsministri seisukoht³

4. Justiitsminister selgitas esmalt oma vastuses minu teabe nõudmisele üldisemalt raamatute soetamise korda vanglates ning märkis, et vanglate raamatukogude varustamine teavikutega toimub vanglale eraldatud eelarve kaudu administratiivkuludeks ette nähtud osast. Vastav summa varieerub olenevalt vanglast ning eelarveaastast. Administratiivkuludeks eraldatud vahenditest tuleb vanglal lisaks kirjanduse soetamisele katta ka vangla üldise majandamisega kaasnevad kulud. Nende hulka kuuluvad näiteks erinevad side-, posti-, panga-, juriidilised ja muud haldamisteenused. Minister väitis, et see, kui suur osa administratiivkuludeks eraldatud rahast kasutatakse konkreetse vajaduse katteks, on vangla enda otsustada. Sama kehtib ministri sõnul ka kirjanduse soetamise kohta vangla raamatukogule. Lisaks võib vangla raamatukogu kollektsioon täieneda läbi era- ja juriidiliste isikute annetuste. Minister selgitas, et vanglate raamatukogud koosnevad eraldi ametnikele ja kinnipeetavatele mõeldud osakogudest, millega seotud kulud hoitakse eraldi.

5. Minister kinnitas oma kirjas, et peamine kriteerium, mille alusel vanglate raamatukogudesse kirjandust valitakse, on taasühiskonnastamise toetamine. Teisisõnu peab kirjandus, mida kinnipeetavatele läbi vangla raamatukogu võimaldatakse, toetama üldist taasühiskonnastavat protsessi. Justiitsministeerium on andnud vanglatele üldisi juhiseid, millega tuleb kinnipeetavatele suunatud kirjanduse soetamisel arvestada. Vastavate juhiste järgi peab kinnipeetaval olema võimalik vangla raamatukogust laenutada kaasaegsete Eesti autorite teoseid (nii eesti- kui venekeelseid), põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas ette nähtud teavikuid, rahvuskultuuri ja eestlust käsitlevat kirjandust, võõrkeelset teatmekirjandust, entsüklopeediaid, leksikone, sõnaraamatuid, õpperaamatuid jm teatmikke ning eri valdkondade tarbekirjandust, sh õiguslast kirjandust. Minister kinnitas, et lubatud ei ole selliste teoste soetamine ning kinnipeetavatele vangla raamatukogu kaudu kasutamiseks võimaldamine, mis ei ole kooskõlas vangistuse täideviimise eesmärkidega või mis võiksid seada ohtu vangla julgeoleku. Taolise kirjanduse hulka kuuluvad näiteks kriminaalromaanid, vihkamist õhutavad teosed või pornograafilised teosed.

6. Konkreetsemalt õiguslase kirjanduse osas kinnitas minister, et Justiitsministeerium on koostanud nimekirja, milles loetletu peab miinimumina olema vanglate raamatukogudes kinnipeetavatele kättesaadav. Minister peab oluliseks, et kinnipeetavatel oleks vangla raamatukogudest võimalik laenutada eelkõige inim- ja põhiõiguste alast ning vangistusõigusega seonduvat kirjandust. Seetõttu on vanglatel kohustus tagada, et raamatukogudes oleks kinnipeetavatele laenutamiseks kättesaadavad vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne ning Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne. Lisaks peab ministri hinnangul kinnipeetaval olema võimalik vangla raamatukogu kaudu laenutada selliseid trükiseid nagu õiguskantsleri aastaülevaated, CPT kokkuvõtted Eesti visiitide kohta ning CPT standardid (üldaruannete põhilised osatekstitid). Teisi õiguslaseid raamatuid, trükiseid ja õigusaktide kommenteeritud väljaandeid võimaldatakse kinnipeetavatele raamatukogu kaudu laenutamiseks vastavalt vangla võimalustele. Ministrile teadaolevalt on kinnipeetavatel osade vanglate raamatukogudest võimalik laenutada ka E. Kergandbergi ja P. Pikamäe koostatud „Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne“, J. Sootak ja P. Pikamäe koostatud

² Õiguskantsleri 28.02.2014 kiri nr 7-4/140289/1400971.

³ Justiitsministri 14.04.2014 kiri nr 10-2/14-2142.

„Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne“, I. Kull (jt) teost „Tsiiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne“ ning P. Varul (jt) koostatud teose „Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne“ I, II ja III osa.

7. Õiguslase kirjandusega vanglate raamatukogude varustamise takistusena näeb minister peamiselt asjaolu, et õiguskirjandus, sh seaduste kommenteeritud väljaanded, on üldjuhul kallis kirjandus. Seetõttu ei ole rahalise ressursi piiratusest tulenevalt vanglatel alati võimalik soetada kõiki teoseid mitmes eksemplaris. Minister väitis, et juhul, kui vanglal on võimalik soetada raamatukogusse mõni kallim teos ja tegemist on teavikuga, mida vanglaametnikud oma igapäevatöös sageli vajavad, soetatakse see esmalt ametnikele mõeldud osakogusse. Siiski on vangla raamatukogud vastavate teoste väljalaenutamise osas ministri kinnitusel paindlikud. Juhul, kui kinnipeetav avaldab soovi mõne teaviku laenutamiseks, mis asub ametnikele mõeldud osakogus, kuid soovitud teavik ei ole samal ajal ametnikule välja laenutatud, võimaldatakse seda siiski ka kinnipeetavale. Erandiks on teosed, mille laenutamine on kinnipeetavatel välistatud, pidades silmas vangistuse täideviimise eesmärke või julgeolekukaalutlusi.

8. Minister väitis, et olulise osa õigusalasest teabest saavad kinnipeetavad ametlike õigusaktide andmebaaside ja kohtulahendite registrite kaudu, millele on igal kinnipeetaval vangistusseaduse (VangS) § 31¹ alusel Interneti kaudu juurdepääs. Kinnipeetavatele on kättesaadavad kõik Riigi Teatajas avaldatud õigusaktid, Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) ja riigisiseste kohtute lahendid. Riigi Teataja veebilehe kaudu on kinnipeetavatel võimalik tutvuda kõigi Eesti suhtes tehtud EIK otsuste tõlgetega ja EIK lahendite eestikeelsete kokkuvõtetega. Samuti on kinnipeetaval Riigi Teataja veebilehe kaudu ligipääs õiguskantsleri aasta tegevuse ülevaadetele. Minister selgitas, et kui kinnipeetav soovib väljatrüki teabest, millega ta Internetis tutvus, siis tuleb tal dokumendi väljaprintimise sooviga pöörduda vanglaametniku poole, kes tema taotluse lahendab. Julgeolekukaalutlustel ei ole kinnipeetavatele mõeldud arvutite juures printereid, mistõttu kinnipeetavad ise soovitud materjale välja printida ei saa. Üldjuhul tuleb kinnipeetaval väljatrüki eest tasuda. Minister märkis, et juhul, kui tegemist on laialdaselt soovitud materjaliga ja kinnipeetaval ei ole soovi jätta väljaprintitud materjali enda isiklikku kasutusse, siis on vanglad printinud soovitud teabe paberile ja võimaldanud seda kinnipeetaval vangla käest laenutada.

9. Minister osutas oma vastuses minu teabe nõudmisele, et tagamaks kinnipeetavatele paindlikud ja erinevad võimalused õiguslase teabega tutvumiseks, on Justiitsministeerium andnud vanglatele täitmiseks kohustusliku ühtse juhise, mille kohaselt peavad teatud õigusaktid ning Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) lahendid olema kinnipeetavale kättesaadavad ka paberikandjal raamatukogus. Vastavasse nimekirja kuuluvad näiteks Eesti Vabariigi põhiseadus, vangistusseadus, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon koos lisaprotokollidega, piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon ja Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele Rec(2006) Euroopa vanglareeglistiku kohta (koos seletuskirjaga).

10. Minister kinnitas, et EIK Eesti suhtes vangistusega seotud lahendid peavad olema paberikandjal kättesaadavad. Kuigi täna on kinnipeetaval võimalik vastava informatsiooniga tutvuda ka Riigi Teataja veebilehe kaudu, puudus see võimalus 2010. aastal, kui vastavasisuline korraldus Justiitsministeeriumi poolt vanglatele anti. Siiski on minister pidanud otstarbekaks seda praktikat jätkata, kuna eesmärgiks on teha kinnipeetavale võimalikult lihtsalt kättesaadavaks neile vajalik õiguslane teave.

11. Minister selgitas, et sellist õiguslast teavet, mida vangla raamatukogu kollekttsioonis väljaprintitud kujul ei ole või millele kinnipeetaval puudub Interneti kaudu ligipääs, on kinnipeetaval võimalik küsida teabenõude esitamise teel. Näiteks on Justiitsministeerium

edastanud kinnipeetavatele teabenõude korras erinevate õigusaktide, nt vangistusseaduse ja muude vangistust puudutavate õigusaktide seletuskirju.

12. Minister möönis, et vangla raamatukogu kollektsioon ei sisalda niivõrd laia kirjanduse valikut, et kõikide kinnipeetavate soovid saaksid rahuldatud. Vangla piiratud rahalist ressursi arvesse võttes tuleb kirjanduse soetamisel teha teatud valikuid. Minister selgitas kokkuvõtvalt, et õiguslasest kirjandusest püütakse kinnipeetavatele esmajoones võimaldada neid teoseid, mis seonduvad nende inim- ja põhiõigustega vanglas ja mis võivad neile vajalikuks osutada enda õiguste kaitsmisel. Kriminaalmenetluses on isikul üldjuhul kaitsja, mistõttu on isikule tagatud asjatundlik ja professionaalne esindamine ja isiku enda vajadus näiteks karistusseadustiku või kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaande järele on ilmselgelt väiksem võrreldes näiteks põhiseaduse kommentaaridega. Kui kinnipeetaval on soov lugeda kirjandust, mida vangla talle ei võimalda, on tal alati võimalik oma isikuarvel oleva raha eest endale ise kirjandust osta. Seda saab teha näiteks vangla vahendusel vangla kaupluse kaudu. Minister asus seisukohale, et raamatute ja muude teoste saatmine ei ole välistatud ka kirjavahetuse kaudu, kuid siinjuures peab arvestama asjaoluga, et kinnipeetavale on lubatud saata vaid kirju. Lisaks on vanglal igal konkreetsel juhul õigus kaaluda, kas kinnipeetava poolt soovitud või talle kirjaga edastatud teos on vangla julgeolekut ning vangistuse eesmärke silmas pidades sobiv ja lubatud.

13. Peamiseks õiguslasest kirjanduse mittevõimaldamise põhjuseks kinnipeetavale tõi minister esile selle kui soovitud teost vangla raamatukogus ei ole või kui teos on juba kellelegi teisele välja laenutatud. Samuti ei võimaldata kinnipeetavatel raamatukogust laenutada neid teoseid, mis on raamatukokku soetatud ainult vanglaametnikele kasutamiseks ja on nende tööks vajalikud. Sellisteks teosteks on eelkõige vanglaametnike baasõppeõpikud.

14. Vanglaametniku baasõppeõpikute vangidele mittevõimaldamise põhjus seisneb peamiselt asjaolus, et need käsitlevad suuresti vanglate organisatoorseid aspekte ja vanglateenistujate tööga seonduvaid üksikasju. Nendes raamatutes kajastatav informatsioon on suunatud vanglaametnikele või isikutele, kes soovivad asuda tööle vanglateenistusse ning seetõttu on need soetatud ametnike osakogusse. Raamatud sisaldavad näiteks erivahendite, teenistusrelvade ja sidepidamisvahendite kasutamise detaile, erinevate toimingute läbiviimise põhimõtteid või meeskonnatöö korralduslikke küsimusi. Minister möönis, et kuigi ei ole välistatud, et kinnipeetavad ei võiks vastavaid teadmisi muude kanalite kaudu omandada, ei ole põhjendatud ega mõistlik sellist kirjandust kinnipeetavatele vanglateenistusel ise suunata. See võimaldaks kinnipeetavatel omandatud teadmisi kasutada ära vanglaametnike vastu ja seeläbi tekiks vangla julgeolekule täiendav oht. Seejuures tõdes minister, et vanglaametnike baasõppe õpikute kinnipeetavatele võimaldamise otsustamisel tuleks lähtuda vastavate raamatute sisust. M. Oleski teose „Inim- ja põhiõigused vanglas. Euroopa vangistusõiguse põhimõtted“ laenutamisest keeldumine ohu tõttu vangla julgeolekule ei ole Justiitsministeeriumi hinnangul põhjendatud. Minister edastas kõnealuse seisukoha ka vanglatele.

15. CPT seisukohtade kinnipeetavatele võimaldamise kohta märkis minister, et Justiitsministeerium on andnud vanglatele täitmiseks kohustusliku juhise, mille kohaselt peavad vanglad tegema kinnipeetavatele kättesaadavaks CPT standardid (üldaruannete põhilised osatekstitid) ning CPT raportite kokkuvõtted Eesti visiitide kohta. Minister kinnitas, et vastavaid dokumente on kinnipeetavatel võimalik paber kandjal vangla raamatukogu kaudu laenutada.

16. Seoses kinnipeetavatele CPT võrguleheküljele juurdepääsu võimaldamisega selgitas minister järgmist. Kinnipeetava õigus kasutada Internetti on reguleeritud VangS §-ga 31¹, mis sätestab, et kinnipeetaval ei ole lubatud kasutada Internetti, välja arvatud vanglateenistuse poolt selleks

kohandatud arvutites, mille kaudu on vanglateenistuse järelevalve all võimaldatud juurdepääs ametlikele õigusaktide andmebaasidele ja kohtulahendite registrile.

17. Ministri hinnangul on kinnipeetava Interneti kasutamist sellises ulatuses piiratud põhjusel, et igasugune kontrollimatu vanglaväline suhtlus, sh teabe hankimine Internetist loob vangla julgeolekule lisaohu. Mida laiemas ulatuses on kinnipeetavatele võimaldatud veebilehti kasutada, seda raskem on vanglateenistuse ametnikel kinnipeetavate tegevust kontrollida. Iga uue veebilehe kinnipeetavatele avamine kujutab ühtlasi suuremat turvariski vangla julgeolekule. Seetõttu on kinnipeetavatele ligipääsetavad ainult ametlikud õigusaktide andmebaasid ning kohtulahendite registrid (Riigi Teataja veebilehe vastavad osad, EIK kohtulahendite register HUDOC ning Riigikohtu lahendite andmebaas). Kuivõrd kinnipeetavate jaoks olulised CPT dokumendid on neile kättesaadavad muude kanalite kaudu, ei pea minister vajalikuks ega põhjendatuks kinnipeetavate Interneti kasutamise õiguse laiendamist CPT võrgulehele ligipääsu võimaldamisega.

18. Eelnevalt väljendatud seisukohta toetab ministri hinnangul ka Riigikohtu halduskolleegiumi 18.05.2009 lahend nr 3-3-1-5-09, milles Tartu Vangla kinnipeetav oli seisukohal, et talle tuleks võimaldada ligipääs internetilehekülgedele www.coe.ee, www.oiguskantsler.ee ja www.riigikogu.ee. Antud asjas leidis Riigikohus, et kinnipeetavatele ei tule osutatud võrgulehekülgedele ligipääsu võimaldada, sest Riigikogu ega õiguskantsleri veebilehed ei kujuta endast ametlikku õigusaktide andmebaasi või ametlikku kohtulahendite registrit. Riigikogu veebilehel avaldatud seaduseelnõud ja nende menetlemise materjalid õigusaktide andmebaasi ei moodusta ning tegemist ei ole kehtivate õigusaktidega, vaid üksnes eelnõudega. Samuti ei ole õiguskantsleri ettepanekud, märgukirjad, arvamused ja muud dokumendid õigusaktid ega kohtulahendid.

19. Minister esitas oma kirjas ka väljavõtte Tallinna Vangla raamatukogus kinnipeetavatele laenutatavate õiguslaste raamatute kohta ning sellest nähtus, et muuhulgas on kõnealuses vanglas kinnipeetavatele kasutamiseks viis eksemplari Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaannetest (erinevad trükid) ja samuti kolm eksemplari vangistuseaduse kommenteeritud väljaandest.

2. Õiguskantsleri seisukoht

20. Käesoleval juhul uurisin ma Teie kaebuse pinnalt seda, kas ja millistel viisidel on kinnipeetaval võimalik vanglas tutvuda õiguslase kirjandusega. Omaalgatusliku kõrvalküsimusena hindasin CPT seisukohtade kättesaadavust vanglates.

21. Justiitsministri eelnevalt refereeritud selgitused on minu hinnangul põhjalikud ning ministri vanglateenistusele antud suunised vanglates kinnipeetavatele laenutatava kirjanduse kohta viitavad sellele, et Justiitsministeerium on antud küsimust kaalunud. Seetõttu nõustun põhimõtteliselt ministri vastuses toodud seisukohtadega ning kordan veelkord seda, mida ma Teile varasemalt saadetud menetlusteates ka selgitasin.

22. Nimelt ei nõua kehtiv õigus vanglateenistuselt kinnipeetavale õiguskirjanduse võimaldamist. Vanglal on kohustus tutvustada kinnipeetavale vanglasse saabumisel vangistust puudutavaid õigusnorme (VangS § 14 lg 2).

23. Vanglate raamatukogudes olevate teoste valiku kujundamisel on vanglateenistusel võrdlemisi lai kaalutusvabadus, mida piirab minu hinnangul peamiselt see, et kinnipeetavale pakutav

kirjandus peaks vangistuse eesmärkide saavutamist soodustama. Teisisõnu ei ole kinnipeetaval õigusnormidest tulenevat subjektiivset õigust nõuda vanglalt mõne konkreetse raamatu (sh õiguskirjanduse) võimaldamist. Kuna aga õiguskirjanduse kättesaadavus kinnipeetavale on seotud tema õigusega tõhusale õiguskaitsele, siis peaks vangla siiski kõnealust kirjandust mõistlikul viisil kinnipeetavale kättesaadavaks tegema. Viimane ei tähenda seda, et kinnipeetavale peaksid vanglas olema piiramatult tagatud kõik õiguslased teosed. Võrdsustada ei saa õigusaktide kättesaadavaks tegemise kohustust ning õiguslase kirjanduse võimaldamist vangla raamatukogus. Õiguslase kirjandus võib kahtlemata olla tõhus abivahend näiteks õigusnormide või õiguse üldpõhimõtete mõistmiseks, kuid esmajärjekorras on vajalik, et kinnipeetav saaks tutvuda õigusaktidega. Ülevaatlikkuse huvides märgin siinkohal, et VangS §-st 59 tulenevalt on kinnipeetaval õigus vanglasse vastuvõtmisel saada sotsiaalhoolekande raames vanglateenistusest ka õigusabi.

24. Justiitsministri vastuse pinnalt nähtub, et kinnipeetavatele on teatud ulatuses vanglates õiguslase kirjandus võimaldatud. Peamiselt isiku põhiõigusi ning vangistusõigust puudutavates küsimustes. Minister küll möönis, et vanglate raamatukogude kollektsoon võiks õiguslase kirjanduse osas olla mitmekesisem, kuid samas kinnitas minister, et vanglateenistus täiendab seda võimaluste piires. Ministri vastusest nähtub seega, et vanglateenistus toetab kinnipeetavatele õiguskirjanduse võimaldamist vangla raamatukogudest ning minu teabe nõudmise tõttu andis minister vanglateenistusele suunise laenutada kinnipeetavatele ka vanglaametniku baasõppeõpiku inimõigusi vanglas puuduvat osa (M. Oleski teos „Inim- ja põhiõigused vanglas. Euroopa vangistusõiguse põhimõtted“). Samuti on minu hinnangul võimalikud takistused õiguskirjanduse kättesaamisel vanglas objektiivsed ning lisaks raamatukogus pakutavale kirjandusele, on ministri esitatud seisukohast nähtuvalt kinnipeetaval vanglas viibides alternatiivseid võimalusi soovitud teostega tutvumiseks. Eelnevaid asjaolusid kogumis hinnates ei saa ma tuvastada Teie õiguste rikkumist õiguskirjanduse võimaldamisel.

3. Kokkuvõtteks

25. Teatan, et olles tutvunud Teie pöördumise, justiitsministri vastusega minu teabe nõudmisele ja asjakohaste õigusnormidega, ei ole ma tuvastanud Teie õiguste rikkumist.

26. Ühtlasi lõpetan Teie avalduse menetluse. Vastavalt õiguskantsleri seaduse § 35¹ lõikele 3 tehakse õiguskantsleri seiskoht ka menetluses osalenud järelevalvealusele asutusele teatavaks ning seetõttu saadan ma koopia käesolevast kirjust justiitsministrile.

Lugupidamisega

Nele Parrest
õiguskantsleri asetäitja-nõunik
õiguskantsleri volitusel

Teadmiseks: Justiitsministeerium (info@just.ee)

Jaanus Konsa 693 8445, e-post: jaanus.konsa@oiguskantsler.ee